

Berlinale
Golden Bear
73rd Internationale
Filmfestspiele
Berlin

Na lodi Adamant

Film Nicolasa Philiberta

TOPIA
FILM

Co-funded by the
European Union

Creative
Europe
MEDIA

Distribúcia:
FILMTOPIA
Nadácia Cvernovka
Račianska 78
831 02 Bratislava
www.filmtopia.sk

Na lodi Adamant

Film **Nicolasa Philiberta**

FRANCÚZSKO, JAPONSKO • 2022 • 109 min

Lod' Adamant

je unikátny denný stacionár: je to plávajúca konštrukcia. Nachádza sa v srdci Paríža, na rieke Seine. Jeho klientami sú dospelí, trpiaci duševnými poruchami. Ponúka im starostlivosť, pomáha im zaradiť sa do komunity, zotaviť sa, a udržať si dobrú náladu. Tím, ktorý stacionár prevádzkuje, sa snaží čo najviac odolávať úpadku a dehumanizácii psychiatrie. Film nás pozýva na palubu lode Adamant, na stretnutie s klientmi a ošetrovateľmi, ktorí sa snažia prežiť každý svoj deň najlepšie, ako sa dá.

Lod'Adamant

Lod' Adamant kotví na Quai de la Rapée, na pravom brehu Seiny, čo by kameňom dohodil od železničnej stanice Gare de Lyon. Adamant funguje ako denný stacionár a je súčasťou Parížskej centrálnej psychiatrickej skupiny, do ktorej patria aj dve CMP (Centres Médicaux Psychologiques – psychologické medicínske centrá), mobilný tím a dve jednotky v rámci psychiatrickej liečebne Esquirol – známej v minulosti ako Charentonský azyl – ktorý je zase pripojený k nemocničnému komplexu Saint-Maurice.

Nejde teda o izolované miesto – prepojené jednotky, ktoré tvoria psychiatrickú skupinu, tvoria sieť, v ktorej sú pacienti a opatrovatelia neustále v pohybe. Každý z nich si môže vytvoriť svoju vlastnú kartografiu, a vďaka rôznym možnostiam, ktoré táto sieť ponúka, nájsť pre seba individuálne riešenie.

Lod' Adamant je drevená stavba s rozlohou 650 m², s veľkými oknami, ktoré sa otvárajú priamo na Seinu. Architekti, ktorí ju navrhli, úzko spolupracovali s opatrovateľmi a pacientmi. Bola otvorená v júli 2010. Keďže verejná psychiatrická starostlivosť vo Francúzsku je rozdelená do sektorov podľa miesta bydliska, Adamant sa spolu s ostatnými prijímacími centrami v parížskej centrálnej skupine venuje pacientom z prvých štyroch obvodov hlavného mesta.

Niektorí pacienti chodia každý deň, iní prichádzajú len z času na čas, v pravidelných alebo nepravidelných intervaloch. Sú všetkých vekových kategórií a zo širokého spektra sociálnych vrstiev. Týždeň začína spoločnými raňajkami pre všetkých. Nasleduje pravidelné pondelkové stretnutie, na ktorom sa stretávajú opatrovatelia a pacienti. Každý si môže do programu pridať body, o ktorých chce hovoriť, účastníci si vymieňajú novinky, diskutuje sa o pripravovaných projektoch: návšteva divadla, prechádzka v lese, koncert, výstava...

Opatrovateľský tím tvoria sestry, psychológovia, ergoterapeuti, psychiater, sekretárka, dvaja agenti nemocničnej služby a externí prispievatelia z rôznych prostredí. Veľká pozornosť je venovaná každodennému životu na lodi. Všetci, pacienti aj opatrovatelia sú prizvaní, aby mohli spoločne participovať na dennom programe, ktorí spoločne tvoria. Skupina ako celok má terapeutickú funkciu. Zapojiť sa môže každý, bez ohľadu na jeho titul, postavenie, diplom, miesto v hierarchii, osobnosť alebo štýl. Nikoho nešokuje, ak sa pacient zverí osobe, ktorá v ten deň vedie bar – či už je to pracovník na kazuistike, zdravotná sestra, „obyčajný“ stážista alebo iný pacient – a psychiatrovi počas nasledujúcej konzultácie veľa nepovie. Tím si dokáže nájsť spôsob, ako navzájom prepojiť aj informácie, poskytnuté takýmto roztrúseným spôsobom.

Na lodi sa odohráva množstvo pravidelných kurzov alebo aktivít - šitie, hudba, čítanie, časopis, filmový klub, písanie, kreslenie a maľovanie, rozhlas, relax, práca s kožou, kultúrne výlety... Ale pacienti sem môžu prísť jednoducho tráviť čas, dať si kávu, porozprávať sa, nechať sa vtiahnuť do atmosféry miesta. Kurzy neslúžia len samotným aktivitám, sú predovšetkým zámkou, prečo sa nechať vytiahnuť z domu, spojiť sa znova so svetom a nadviazať s ním kontakt.

Rozhovor s režisérom filmu Nicolasom Philibertom

Ako vznikol film Na lodi Adamant?

Prvýkrát som o lodi Adamant počul pred dobrými pätnástimi rokmi, v čase, keď to bol ešte len projekt, čakajúci na realizáciu. Do vzrušujúceho dobrodružstva jeho vzniku bola zapojená klinická psychologička a psychoanalytička Linda de Zitter, ku ktorej som mal veľmi blízko od nakrúcania filmu Every Little Thing na psychiatrickej klinike La Borde. Celé mesiace sa pacienti a opatrovníci stretávali s tímom architektov, aby definovali jeho kľúčové komponenty. A to, čo začalo ako utopický sen, sa napokon splnilo.

Asi pred siedmimi alebo ôsmimi rokmi som mal prvú príležitosť navštíviť Adamant. Konverzačná skupina Rhizome, ktorá sa stretáva každý piatok v knižnici, ma pozvala, aby som prišiel porozprávať o svojej práci. Z času na čas, päť až šesťkrát do roka, je pozvaný hosť: hudobník, prozaik, filozof, kurátor výstavy... V ten deň som strávil na lodi dve hodiny. Skupina sa na moju návštevu pripravila – pozreli si niekoľko mo-

jich filmov a neustále ma nútili vyjsť z mojej komfortnej zóny.

Odkedy som sa začal venovať filmu, mal som veľa príležitostí hovoriť pred publikom, ale tentoraz ma poznámky ľudí, ktorí prišli na stretnutie, obzvlášť povzbudili. Už dlho som túžil nakrútiť film o svete psychiatrie, a toto stretnutie moju túžbu posilnilo. Niektorí pacienti a opatrovatelia mali určite veľmi vysoké očakávania, kým som však začal, prešlo niekoľko rokov, pretože som medzitým pracoval na inom projekte.

Prečo ste po rokoch od nakrúcania na klinike La Borde chceli nakrútiť ďalší film zo sveta psychiatrie?

Vždy som sa veľmi zaujímal o psychiatriu. Je to svet, ktorý je znepokojujúci a zároveň, dovoľm si tvrdiť, aj veľmi stimulujúci, pretože nás neustále núti premýšľať o sebe, o svojich limitoch, o našich chybách a o tom, ako svet funguje. Psychiatria je ako lupa, zväčšujúce zrkadlo, ktoré hovorí veľa o našej ľudskosti. Pre filmára je to nevyčerpatelný námet.

Za posledných dvadsaťpäť rokov sa situácia verejnej psychiatrie značne zhoršila: škrty v rozpočte, redukcia lôžok, nedostatok personálu, nedostatok motivácie, chátrajúce priestory, opatrovatelia zasypaní administratívnymi úlohami a často krát odkázaní na úlohu obyčajných strážnikov, návrat izolovaných miestností a obmedzovanie. Toto zhoršenie podmienok bolo pre mňa nepochybne ďalšom motiváciou.

Niečo také ako „zlatý vek“ psychiatrie nikdy neexistovalo, zároveň však z každej strany počúvame, že momentálne je psychiatria na konci svojich síl, a authority jej nevenujú absolútne žiadnu pozornosť. Akoby sme už nechceli vidieť „bláznov“, o ktorých sa hovorí už len v súvislosti s ich spoločenskou nebezpečnosťou, čo je vec, ktorá je z veľkej časti vyfabulovaná. Rétorika orientovaná na bezpečnosť veľkej časti politikov a médií, ktoré bez hanby využívajú niekoľko ojedinelých incidentov, s tým očividne súvisí. V tomto extrémne zdevastovanom kontexte sa miesto ako Adamant zdá byť

malým zázrakom, a musíme sa pýtať, ako dlho to vydrží.

To, čo hovoríte o degradácii psychiatrie, nie je vo filme citelné. Znamená to, že Adamant unikol skaze, ktorá zasiahla sektor?

Adamant dokázal zostať živým a atraktívnym miestom pre pacientov aj opatrovateľov, pretože nezaspáva na vavrínoch. Je to miesto, ktoré je neustále v kontakte s vonkajším svetom, otvorené všetkému, čo sa deje, a ktoré víta všetkých možných prispievateľov. Naše nakrúcanie je toho dobrým príkladom.

Okrem toho je to miesto, ktoré sa snaží na sebe pracovať v súlade s „inštitucionálnou psychoterapiou“ - myšlienkovým prúdom s dosť barbarským názvom, ktorý predpisuje, že v záujme starostlivosti o ľudí sa o inštitúciu treba starať, a treba neúnavne bojovať proti všetkému, čo túto inštitúciu ohrozuje: repetitívnosť, hierarchia, prílišná vertikálnosť, zotrvačnosť, byrokracia...

Veľmi záleží aj na tom, že samotné miesto – loď Adamant – je veľmi príjemné: jeho priestory, použité materiály, jeho umiestnenie v blízkosti vody... Zatiaľ čo väčšina podobných miest, aj keď nie sú zlovestné a chladné, sa uspokojí s funkčnosťou.

Prečo ste si teda vybrali miesto, ktoré nereprezentuje situáciu, ktorú opisujete? Nie je tam riziko, že týmto výberom ukážete iba veľmi čiastkový obraz psychiatrie?

Akej psychiatrie? Neexistuje iba jedna forma psychiatrie, je množstvo rôznych prístupov, a každý z nich si po čase vyžaduje revíziu. Ten, ktorý som chcel ukázať ja, je

„ľudská“ forma starostlivosti, ktorá stále existuje, aj keď je neustále ohrozená. Odoláva, a snaží sa zachovať si dôstojnosť. Vo filme sa snažím veci neodsudzovať. Naopak, snažím sa ukazovať pozitívne príklady. Ako napísal Jean-Louis Comolli krátko pred svojou smrťou, „skutočným politickým rozmerom kinematografie je zabezpečiť, aby bola vzájomne rešpektovaná dôstojnosť ľudí na plátne aj v publiku.“

Adamant je atypické miesto, ale nie je jediný svojho druhu. A tím, ktorý stacionár vedie, tiež nie je jediný, ktorý to dokáže robiť kreatívne, takže to netreba glorifikovať. Otázkou reprezentatívnosti sa vo filme veľmi nezaobrámam. Keď som nakrúcal film Eve-

ry Little Thing, klinika La Borde tiež nebola reprezentatívnym príkladom súdobej psychiatrie, a doteraz ním nie je. Toto sú miesta, ktoré experimentujú. Riskujú. Potrebujeme sa posunúť od kliše a ukázať publiku, že izolácia nie je riešenie, a zmeniť degradujúci obraz o ľuďoch, žijúcich s duševnými ochoreniami. Základom sú medziludské vzťahy. Tak je to nastavené, a o to sa tieto centrá za pomoci rôznych nástrojov pokúšajú. Neexistuje žiadny jednoduchý recept, žiadna kúzelná palička. „Ľudská“ psychiatria, akokoľvek divne tento termín znie, sa snaží nachádzať riešenia. Pacientov pokladá za subjekty, uznáva ich jedinečnosť bez toho, aby sa ich snažila za každú cenu „normalizovať.“

Ako sa vám podarilo získať si dôveru „obyvateľov“ lode Adamant?

Najprv treba žať, potom siať. Dôveru tých, ktorých chcete nakrúcať, si treba zaslúžiť. Našťastie som poznal niektorých z pracovníkov a pacientov už z mojich predošlých filmov. To mi celkom pomohlo. Dal som si čas vysvetliť svoj projekt bez toho, aby som sa snažil zakryť akékoľvek pochybnosti, ktoré by som mohol mať, naopak, zdieľal som ich so všetkými. To pomohlo tiež. Pochopili, že ak aj som náročný, tak predovšetkým na seba. Nakoniec videli, že som pripravený nechať sa nimi viesť, a že film vznikne na základe toho, čo sa na lodi

bude diať, a nie na základe nejakých mojich režijných predstáv. Takže nakoniec ma spontánne akceptovali, a začali byť zvedaví. Začali mať chuť zúčastniť sa nakrúcania. Aj keď niektorí ľudia ma požiadali, aby som ich netočil, nemali problém s prítomnosťou štábu a kamery.

Ako dlho trvalo nakrúcanie a koľko materiálu ste natočili?

Mal som v pláne dať si načas, ale ak nakrúcanie trvá príliš dlho, môže byť rušivé. Takže čas od času treba zmiznúť, aby si ľudia mohli oddýchnuť. Preto sme zvolili nakrúcanie v niekoľkých fázach, ktoré sa nakoniec rozložili na sedem mesiacov – od mája do novembra 2021, keďže sa do toho zapojil Covid... Nechcel som byť príliš invazívny, takže som často nakrúcal sám. Kompletný tím tvorili štyria ľudia – zvukár, asistent kamery, stážista, a ja za kamerou. Ak sme potrebovali nakrútiť schôdzu alebo kurz, museli sme použiť externý smerový mikrofón, a počas niekoľkých dní sme točili na dve kamery. Ale v intímnejších situáciách som si vystačil sám. Takto som nakrútil viac menej polovicu filmu. Na konci som mal okolo sto hodín materiálu. To je veľmi veľa. Ale nakrúcanie nie je o tom, že sa snažíme nazbierať čo najviac materiálu, s tým, že neskôr uvidíme, čo z toho bude. Inak by sme mohli točiť donekonečna. Nakrúcanie znamená, že postupne začíname budovať film, vytvárať asociácie, hľadať spôsoby, ako ukázať situácie v kontexte. Takže treba už

zároveň myslieť na to, ako bude film zostrihaný.

Ako ste konštruovali film v strižni?

Musel som nájsť rovnováhu medzi momentami z bežného života, so všetkým, čo sa ho týka – s kurzami, schôdzami, barom, neformálnymi rozhovormi, – a intímnejšími momentmi, v ktorých sa mi respondenti zverujú so svojimi príbehmi, tak, aby som zachoval jednotu celého príbehu. Ďalšou výzvou bolo ukázať, ako funguje kolektív – pretože to je v tomto prípade veľmi dôležité – a zároveň umožniť divákovi, aby sa vo vzájomných vzťahoch zorientoval. Potreboval som preto niekoľko výrazných, opakujúcich sa charakterov, ku ktorým by sa divák mohol pripútať. Aj v tomto prípade bolo dôležité nájsť rovnováhu. Veľmi som túžil po tom, aby diváci pacientov naozaj vnímali. Ich citlivosť, ich zrelosť, zmysel pre humor. Ich slová, ich tváre. Ich zraniteľnosť, ktorá sem tam narazí na tú našu. Chcel som, aby sa diváci dokázali s nimi identifikovať, alebo aspoň pochopiť, že máme všetci niečo spoločné – niečo ako spoločnú „ľudskosť“, pocit, že sme všetci súčasťou toho istého sveta. Veľký význam prikladám práve hlasom, prízvukom, jazyku, rozprávaniu a počúvaniu. Všetky moje filmy sú vlastne variácie na jazyk, s jeho bohatosťou, pauzami, a tichom. Všetko je to o rytme a zvuku.

Paríž (január 2023)

Štáb

Tento film bol nakrútený v spolupráci s **Lindou De Zitter**

Kamera: **Nicolas Philibert**

Rémi Jennequin

Pauline Pénichout

Camille Bertin

Katell Djian

Zvuk: **Érik Ménard**

François Abdelnour

Stážista: **Baptiste Vidal**

Strih: **Nicolas Philibert**

Asistenti strihu: **Janusz Baranek**

Meryll Chandru

Zvuková majsterka: **Nathalie Vidal**

Asistent: **Élias Boughedir**

Grading: **Christophe Bousquet**

Postprodukcia: **Delphine Passant**

Koproducent: **Norio Hatano**

Produkcia: **Miléna Poylo & Gilles Sacuto**

Céline Loiseau

Asistent: **Clément Reffo**

Koprodukcia: **TS Productions**

France 3 Cinéma

Longride

V spolupráci s: **Ciné+**

France Télévisions

Centre national du cinéma

et de L'image animée

Les Films du Losange Universciné

S podporou: **Région Île-de-France**

V spolupráci s: **CNC**

Klienti a pracovníci denného centra Adamant

Nicolas Philibert

Nicolas Philibert je uznávaný francúzsky filmový režisér a herec. Ako dokumentarista je známy svojou schopnosťou citlivo zachytiť každodenné životy obyčajných ľudí a priblížiť ich divákovi. Jeho filmy sa zameriavajú na témy ako vzdelávanie, umenie, zdravotníctvo.

V roku 1983 režíroval svoj prvý celovečerný dokument s názvom „La Ville Louvre“, ktorý sa zaoberal múzeom Louvre a jeho výstavami. Film bol ocenený Cézarom za najlepší dokumentárny film. Jeho najznámejším filmom je „Etre et avoir“ (Byť a mať) z roku 2002. Tento film ukazuje život učiteľa Georgea Lopeza, ktorý v jednotriednej škole v malom francúzskom dedinke vyučuje žiakov vo veku od 4 do 11 rokov. Film zaznamenal medzinárodný úspech a získal mnoho ocenení, vrátane Ceny Spoločnosti Filmových kritikov (NSFC award), European Film Award, a cenu Cézar za najlepší strih. Okrem „Etre et avoir“ Philibert režíroval aj ďalšie významné filmy, ako napríklad „La Maison de la radio“ (2013), ktorý ukazuje 24 hodín v Radio France, alebo „De chaque instant“ (Každú chvíľu) (2018), ktorý sa zaoberá životom a prácou študentov na ošetrovateľskej škole.